

Czajkowski, Petr

Příspěvek ke stavebnímu vývoji zámku v Drnholci

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná. 1996, vol. 45, iss. F40, pp. [121]-127

ISBN 80-210-1568-3

ISSN 1211-7390

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110910>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PETR CZAJKOWSKI

PŘÍSPĚVEK KE STAVEBNÍMU VÝVOJI ZÁMKU V DRNHOLCI

Studium stavebních památek se v menších a méně významných lokalitách potýká s vícero problémy, které jako by mnohdy potvrzovaly osud těchto „míst na okraji“. Podobné stavby jsou zřídka v ohnisku zájmu badatelů, a tak se stává, že líčení jejich historie obsahuje ne příliš přesné informace a nevypovídá tak přesně o skutečném stavu věci. Dějiny zámku v Drnholci korespondují s uvedenou charakteristikou míst, o nichž informace chybějí či jakoby překročily bludný kořen. Protože se v poslední době podařilo objevit několik faktů, nově osvětlujících stavební genezi zámecké budovy, snaží se tento příspěvek o novou interpretaci stavebních dějin zámku v Drnholci.

Budově současného zámku předcházela tvrz či hrádek, jehož existence zde na levém břehu řeky Dyje při moravsko-rakouském pomezí znamenala především významný obranný bod.¹ Situace drobných šlechtických sídel ale nebyla vždy a zejména v přilhaných oblastech jednoduchá a klidná, a ani osud zdejší tvrze nebyl výjimkou.² Od konce 14. století se Drnholec nalézal v majetku rodu Liechtensteinů a ti také začínají v 16. století jeho přestavbu.³ Ačkoliv toto místo

¹ Název osady se vyvinul z původního slovanského tvaru Drinuoice. L. Hošák, R. Šrámek, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I*. Praha 1970, s. 196. Poloha místa v blízkosti řeky Dyje předpokládá obchodní středisko. Zajímavou skutečností se jeví i možný vztah s dosud přesný nelokalizovaným Pulínem. Srov. L. Konečný, K otázce lokalizace Pulína. In: *Sborník XVI. mikulovského symposia*. Brno 1987, s. 175–176; Idem, K nejstarším dějinám Drnholecka. *Jižní Morava* 1988, s. 149–150. K dějinám šlechtického sídla, vzniklého pravděpodobně již okolo první třetiny 13. století srov. V. Nekuda, *Břeclavsko. Vlastivěda moravská*. Brno 1970, s. 91; J. Unger, V. Nekuda, *Hrádky a tvrze na Moravě*. Brno 1981, s. 116. Nejnověji M. Plaček, *Rakouská šlechta v zeměpanských službách na jižní Moravě do počátku 14. století a její sídla* (diplomová práce FF MU). Brno 1995, s. 119.

² Panství měnilo často v souvislosti se změnami mocenské konstelace své majitele a v neklidných dobách 14. a 15. století velmi utrpělo. Zdejší hrad byl roku 1468 dobyt vojsky Matyáše Korvína a zničen. Srov. G. Wolny, *Markgrafchaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert*. 2. Brunn 1836, s. 283–286; V. Nekuda, *Břeclavsko*. Brno 1970, s. 400–402.

³ Přestavba asi souvisela s novým zajištěním hranic země a liechtensteinských panství rozklá-

procházelo stavebními úpravami, ve své podstatě snad navazujícími na výrazně obrannou funkci hradní konstrukce,⁴ je stavba již v polovině 16. století úředně hodnocena coby zámek.⁵ Další rozsáhlé stavební úpravy se uskutečnily patrně až okolo roku 1580, kdy panství od Jiřího Hartmana z Liechtensteinu kupuje císařský vojevůdce a diplomat Kryštof z Teufenbachu.⁶ O tom, že proběhly nás informuje především nápisová deska, umístěná dnes v přízemí zámku;⁷ tyto údaje se staly podkladem pro mnoho údajů prezentovaných v odborné literatuře. Přestože neznáme autora projektu, máme alespoň informace o tom, že zdejší stavba byla jednou z těch, na kterých před rokem 1585 působili v Brně usedlí italská kameničtí mistři Antonio Silva a Elia Canevale.⁸ Dnešní stav objektu však již jen stěží dovoluje určit jeho možnou původní podobu nebo vlastní práci uvedených řemeslníků. Zámek ve svém hmotovém utváření navázal na původní půdorysné členění suterénu z předcházející etapy a zachoval si výrazný obranný charakter i v dimenzi zdiva, jež dosáhlo dnešního druhého podlaží.⁹ Práce byly ukončeny nejpozději v průběhu první třetiny 17. století, neboť o ve své podstatě

dajících se právě v této přihraniční oblasti před vzrůstajícím tureckým nebezpečím. V této době také například dochází ke stavební činnosti i na sousedním rodovém sídle v Mikulově, jež tehdy dostalo podobu pevnosti s dodnes patrnými nárožními bastiony; srov. V. Richter (ed.), *Mikulov*. Brno 1971, s. 95. Nelze proto vyloučit možnou souvislost mezi oběma stavbami.

- 4 Levá část zámku nad řekou a zejména ve své šířce mohutně dimenzované oválné nároží v prvním a druhém suterénu, na které ve své formě navazuje i pozdější nadzemní část, pochází podle rozboru zdiva právě z první poloviny 16. století; srov. J. Eliáš, *Drnholec, stavební historický průzkum* (1995), s. 51–52.
- 5 Toto zjištění pochází ze soupisu drnholeckého panství vzniklého při zástavním aktu z roku 1555, jímž byl tento statek zastaven Kryštofem z Liechtensteinu Janovi staršímu ze Žerotína, Státní ústřední archiv Praha, Salbuch č. 286, fol. 47.
- 6 Celé panství bylo roku 1578 císařem Rudolfem II. propuštěno do svobodného dědičného vlastnictví. Moravský zemský archiv Brno (dále cit. jako MZA Brno), Zemské desky trhové, brněnské. Kniha XXX., sv. XXVI., fol. 66. Prodej se uskutečnil asi krátce poté a byl opět úředně zapsán. MZA Brno, tamtéž, fol. 81. Forma obou zápisů je takřka shodná, zejména v části vyjmenovávající soupis majetku. Také v těchto dokumentech je sídlo charakterizováno jako zámek. Zápis o prodeji je datován z roku 1583, jednání však možná probíhala už od roku 1572; srov. J. Frodl, *Geschichte der Marktgemeinde Dürnholz* I. s. 1. 1927, s. 28. (Kniha je uložena ve Státním oblastním archivu Mikulov).
- 7 Deska byla původně umístěna na volné ploše nádvoří před zámkem a do zámku byla přenesena po roce 1947, viz spis památkového úřadu v Brně. Nápis oslavuje původ a činy tohoto pána a udává jeho zásluhu na znovuvybudování zámku; srov. J. Hlaváčová, *Renesanční architektura na Moravě a nápisy* (diplomová práce FF UJEP). Brno 1989, s. 66–67.
- 8 Archiv města Brna, Rukopis č. 50, Kniha testamentů 1572–1598, 254–255. Tito kameníci byli společně činní také na stavbách v Bučovicích, Troubsku, Velkých Němčicích a Břlovcích, a také na stavbě tzv. stavovské radnice v Brně. E. Canevale na zámku v Černé Hoře, A. Silva v Židlochovicích a Noslavi. Oba se pohybovali často ve skupině řemeslníků okolo bratrů Gabriů; srov. P. Kroupa, J. L. Bílý, *Brněnští sochaři, kameníci a zedníci v letech 1570–1620*. Brno 1989, s. 33–35, 134–139. Jejich účast při stavbě zámku v Drnholci je někdy uváděna již od roku 1578, srov. B. Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska* I. Praha 1994, s. 417.
- 9 Rozbor zdiva v levé části zámku, viz J. Eliáš (cit. v pozn. 4).

již shodném členění interiéru nás v této době informují první inventáře zámeckého vybavení.¹⁰ Přihlédneme-li k tomu, že až do poloviny 18. století patrně neproběhly na objektu větší stavební úpravy, o čemž svědčí zejména další inventáře z průběhu 17. století,¹¹ můžeme soudit, že zde byl postaven dvoupatrový zámek v půdoryse písmene L, tak jak je zachycen na první známé veduté dokumentující stav před rokem 1750 (*obr. 1*).¹² Také v následujícím období, kdy zámek a celé panství procházejí držbou dalších vlastníků, i po včlenění do majetku šlechtické vojenské nadace,¹³ se stavební činnost nevyznačuje velkými stavebními zásahy.¹⁴ K podstatné přestavbě došlo až v roce 1837, kdy byla zbourána a znovu postavena část zámku.¹⁵ Šlo o destrukci pravé strany budovy včetně čtverhranné věže stojící zde ještě v roce 1825,¹⁶ přičemž nová část ve své formě

- ¹⁰ MZA Brno, fond G 169/I. Rodinný archiv Collaltů, inv. č. 1682, sign. IV. 20. 11. Jedná se o soupisy z let 1625, 1630, 1634, když zejména poslední dva vykazují velkou shodu v počtu pokojů. U prvního inventáře není jmenována přibližně třetina pokojů, jejich počet zde však může být ovlivněn tím, že zachycuje evidenci peřin a ložního prádla. Dozvídáme se z nich, že zámek byl minimálně jednopatrový a v každém podlaží měl více než deset pokojů.
- ¹¹ MZA Brno fond C 2, Tribunál pozůstalostí, sign. T 52 a T 77. V tomto období byla pouze podle stavebně-historického průzkumu okolo poloviny 17. století nově zaklenuta část pokojů a zámek byl vybaven hodnotnou štukovou výzdobou; srov. P. Czajkowski, *Drnholecký zámek, stavební vývoj a štuková výzdoba* (ročníková práce v semináři dějin umění, FF MU). Brno 1995. s. 16–31. Činnost D. Martinelliho pověřeného zde úpravami kostela a zámku od Václava Vojtěcha hraběte ze Šternberka na přelomu 17. a 18. století se pravděpodobně neuskutečnila. Poznámku ze stavitelova denku o zadání práce srov. H. Lorenz, Domenico Martinelli und Prag. *Umění XXX*, 1982, s. 27.
- ¹² Jejím autorem je Friedrich Bernard Werner a pochází z dnes zničeného konvolutu jeho kreseb ve Vratislavi, jejichž fotokopie jsou uloženy na Státním ústavu památkové péče Praha, Drnholec pod č. 26 200; srov. J. Kozák, M. Mžuková, F. B. Wernera ikonografická inventarizace Čech, Moravy a moravského Slezska. *Umění XXXV*, 1987, s. 289–303, zejména s. 300–301. Městečko se zámkem je zachyceno přibližně od severozápadu a dataci okolo poloviny 18. století nám umožňuje též absence současného farního kostela postaveného mezi lety 1749–1757. Srov. J. Kroupa, Kat. *František Antonín Grimm, architekt 18. století*. Kroměříž 1982, s. 23.
- ¹³ Fideikomis se záměrem převedení celého drnholeckého panství na šlechtickou vojenskou nadaci vytvořil již Rudolf z Teufenbachu jako poslední člen této větve rodu. Po jeho smrti v roce 1653 užívá panství jeho manželka Marie Alžběta, roz. ze Šternberka, s jejímž skolem v roce 1668 se majetek dostal do správy jejího synovce Václava Vojtěcha ze Šternberka. Po jeho smrti v roce 1708 se panství dostalo do majetku rodu Trautmansdorffů, když se zde vystřídali bratři František Václav a František Adam Trautmansdorfové. Jelikož posledně jmenovaný po sobě nezanechal žádného potomka a dědice, přechází roku 1776 panství do majetku Ferdinandova šlechtického konviktu v Olomouci a poté od roku 1828 do správy Tereziánské rytířské akademie ve Vídni, v jejímž vlastnictví se nacházelo až do roku 1918.
- ¹⁴ Se změnou funkce budovy proměněné na správní centrum panství dochází pouze k úpravám na kanceláře a byty pro zdejší úředníky či k nejrůznějším opravám. Dokumenty k tomu jsou uloženy v MZA Brno, fond B 1, Gubernium, sign. D 40, 6/1 kart. 395 a fond F 3, Velkostatek Drnholec.
- ¹⁵ Ani u této stavební akce není znám autor nedochované plánové dokumentace. Přestavba byla svěžena místnímu staviteli Jakubu Reischlovi, srov. MZA Brno fond F 3, Velkostatek Drnholec. inv. č. 41, sign. 15.
- ¹⁶ Anonymní kresbu publikoval J. Frodl, *Geschichte der Marktgemeinde Dürnholz II.* (s. 1.) 1990.

napodobila starší, vypínající se nad řekou Dyjí. Vznikl tak objekt obdélného charakteru, který se po sjednocení klasicistní fasádou v této podobě nachází i dnes.

Dosavadní úroveň poznání stavebních dějin zámku nejčastěji předpokládala plynulý vývoj v několika fázích až do současného stavu.¹⁷ Jak však již bylo výše uvedeno, byla zjevně pro zámek rozhodující přestavba na konci 16. století, provedená Kryštofem z Teufenbachu. Je sice možné, že se na dokončení nějakým způsobem podíleli i jeho synové;¹⁸ od roku 1630 však již stavba vykazuje obdobně členění interiéru a popis odpovídá shodnému dvouraktovému uspořádání.¹⁹ Tato stavební etapa navázala ve své koncepci na pevnostní charakter a forma zámku se i nadále spojovala s obrannou funkcí.²⁰ Zřejmě se tak nestalo bez příčiny, další otázka potom ovšem zní, jak dlouho se zámek nacházel v podobě, v jaké jsme jej poznali okolo poloviny 18. století na Wernerově vedutě. Anonymní pohled z roku 1825 (*obr. 2*) zachycující stavbu od jihovýchodu, nám kromě výše připomíná svojí formou dodnes zde stojící budovu a o jejím možném dvouraktovém členění nám mnoho nenapoví.²¹

V odborné literatuře bývá velmi často uváděno, že na stavební činnosti se zde okolo poloviny 18. století podílel také František Antonín Grimm.²² Ten zde sice

17 Starší topografické práce se zabývají nejčastěji zjišťováním držitelů zdejšího zámku a panství a jejich nejrůznějších zásluh. Shodně poukazují pouze na výstavbu v éře Kryštofa z Teufenbachu; srov. F. J. Schwoy, *Topographie vom Markgraftum Mähren*. 2. Wien 1793, s. 103–107; G. Wolny (cit. v pozn. 1), s. 283–286; A. Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtlicher Beziehung* III. Wien 1904, s. 826–827. Postupná fáze výstavby je prezentována zejména v novější literatuře, srov. např. L. Hosák, M. Zemek (edd.), *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava*. Praha 1981, s. 94–95; B. Samek (cit. v pozn. 8), s. 416–418.

18 Kryštof z Teufenbachu, coby představitel rodové větve Mayerhoffen, měl celkem tři syny, kteří se všichni vystředali v držení Drnholce, a to od nejstaršího v pořadí Fridricha (†1620), přes Zikmunda (†1637) až po Rudolfa (†1653). Možné stavební úpravy v době jejich vlastnictví zde nemůžeme zcela vyloučit, neboť zdejší zámek byl zcela jistě hlavním sídlem této větve.

19 Jelikož již první inventáře z doby okolo první třetiny 16. století ukazují nápadnou shodu v počtu pokojů (viz pozn. 10), můžeme takřka s jistotou uvažovat o již v této době ukončeném hmotovém utváření budovy.

20 Potvrzují to poznámky o „dobře opevněném místě“ [F. J. Schwoy (cit. v pozn. 16), s. 103], o tom, že zámek odolal během třicetileté války třídennímu obléhání švédským vojskem [G. Wolny (cit. v pozn. 1), s. 284], i zřetelně patrný vodní příkop okolo zámku na vedutě F. B. Wernera.

21 Z uvedeného místa na jihovýchodě, z něhož je zámek exponován, není skutečně kromě výše patrný velký rozdíl se současnou budovou a upomíná na to, na rozdíl od předchozího pohledu, již sjednocená střešní konstrukce, která však vykazuje zdůraznění pravé části štítem, zakončeným koruhvičkou. Jistá disproporce se jeví i v počtu oken ve střední části, kde se nachází o jednu řadu oken více. Napravo od zámku je také viditelná, dnes zde neexistující, nízká stavba.

22 Srov. např. B. Samek (cit. v pozn. 8), s. 417, nebo L. Hosák, M. Zemek (cit. v pozn. 17), s. 95. V této publikaci je uváděna také pracovní činnost blíže neurčeného příslušníka stavitelské rodiny Ernů. Stav posledních poznatků o této rodině tomu ale nenapovídá, srov. J. Noll,

stavěl nový farní kostel, jeho činnost na zámku se však musela omezit nanejvýše na drobné úpravy, a jeví se dnes velmi sporná.²³ To, jakou půdorysnou podobu měl zámek v roce 1825, nám ukazuje katastrální plán Drnholce.²⁴ Je na něm opět výrazně patrný tvar písmene L, jehož pravá nárožní část akcentovaná ve směru k městečku připomíná svým tvarem formu bastionu. Celý tento pravý trakt byl odstraněn při uvedené přestavbě v roce 1837, a jelikož již nestihl tuto změnu dispozice zaznamenat do své topografie Řehoř Wolny,²⁵ jenž spolu s Františkem Josefem Schwoyem²⁶ poznal zámek ještě v původní podobě, a ve svých informacích ji ani nemá August Prokop,²⁷ který na začátku 20. století opět tomuto místu věnoval něco pozornosti, unikl tento fakt dosavadnímu poznání.

Není jisté, zdali tímto byla odhalena všechna fakta o historii a stavebních dějinách zámku v Drnholci. Můžeme však předpokládat, že nám uvedená zjištění zmapovala základní a podstatné momenty architektonického vývoje, z nichž jsou patrné jednotlivé stavební fáze. Bylo potvrzeno, že v období mezi koncem 16. a začátkem 19. století, kdy proběhly podstatné a rozhodující přestavby, procházel zámek jen dílčími stavebními úpravami a představoval minimálně do doby po polovině 18. století nejen sídelní, ale také obranný bod. Ten byl zdůrazněn nejen půdorysem — ostrý tvar bastionu pravého jižního nároží na plánu z roku 1825, ale i dodnes dochovanou jižní částí levé strany zámku ve formě mocně dimenzovaného oblého nároží a také v současnosti patrnými pozůstatky vodního příkopu viditelného na veduté z poloviny 18. století. Neznáme autory hlavních architektonických řešení, jak před polovinou 16. století, kdy jeho stavba patří mezi první na Moravě, tak okolo roku 1580, tedy v širokém proudu vzniku nejrůznějších staveb podmíněných renesancí a vlášskými stavebními mistry. Nebyl potvrzen ani autor závěrečné přestavby v roce 1837²⁸ a není jistá

Jan Křtitel Erna, stavitel brněnský. In: *SPFFBU F 32–33, 1988–1989*, s. 27–43.

23 Tato informace snad vznikla nepřesnou interpretací textu J. Leischinga popisujícího stavební činnost F. A. Grimma; viz J. Leisching, *Kunstgeschichte Mährens*. Brünn 1932, s. 62. Toto tvrzení ale nepřímou vyvrací J. P. Cerroni, když ve svém popisu Drnholce hodnotí zámek jakožto *starý* a nevěnuje mu žádnou pozornost na rozdíl od kostela, jehož novostavbu připisuje právě F. A. Grimmovi, srov. MZA Brno, fond G 12, Cerroniho sbírka, sign. I-32, *Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren* (1807), fol. 126.

24 Jde o doposud první známé plánové zachycení zámku a to z originálu uloženého v katastrálním archivu Ministerstva financí v Praze. Kopie tohoto plánu se nalézá sice i v MZA Brno, ale právě její střední část se zastavěnou plochou městečka chybí. Plán drnholeckého zámku z konvolutu tzv. Sbírký Nicolai uložené ve Státní knihovně ve Stuttgartu, zachycující možnou dispozici ze začátku 18. století, který publikoval H. Lorenz, se k tomuto městu nevztahuje, neboť jde o špatnou interpretaci lokality *Dinowitz auf Mahren*. (tj. Drnovice). Srov. H. Lorenz, *Plumenau-Austerlitz-Seelowitz. Unbekante Darstellungen mährischer Schlossbauten aus dem frühen 18. Jahrhundert*. *SPFFBU F 34–36, 1990–1992*, s. 105–115; P. Czajkowski (cit. v pozn. 11).

25 G. Wolny (cit. v pozn. 1), s. 283–286.

26 F. J. Schwoy (cit. v pozn. 16), s. 103–107.

27 A. Prokop (cit. v pozn. 16), s. 826.

28 Množství dochované plánové dokumentace, jejímž autorem je drnholecký stavitel Jakub

ani činnost žádného ze známých architektů občas uváděných v odborné literatuře. Dějinný příběh zámku se tak jeví zčásti nevýznamný až obyčejný, avšak vyjasněním dosud pouze předpokládaných historických faktů stanul na začátku svého znovuzrození.

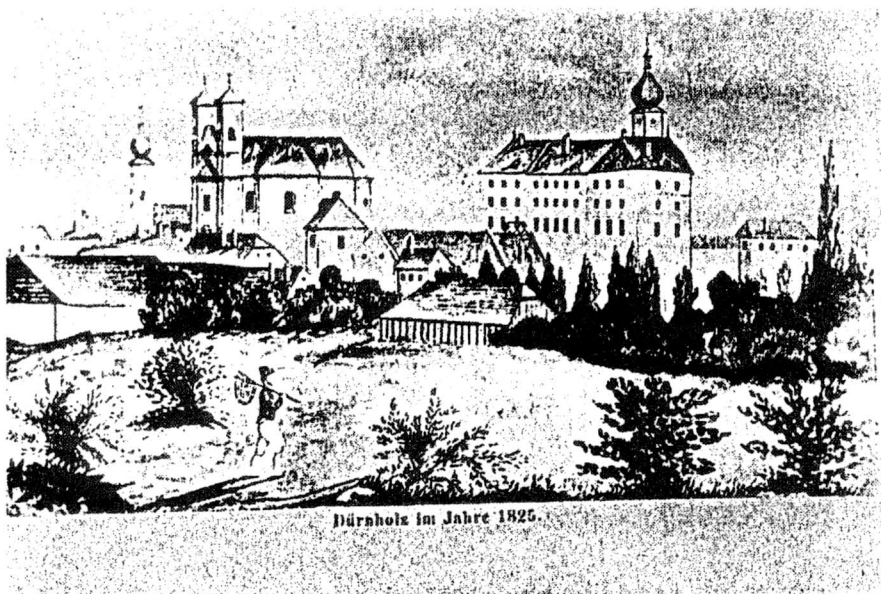
Původ snímků — Photographic acknowledgements
Archiv autora. 1, 2

Reischel, který se ve 30. a 40. let na drholeckém panství uplatnil při řadě stavebních zakázek soukromého i hospodářského charakteru, připouští hypotetickou možnost, že přestavba zámku byla rovněž jeho dílem; srov. MZA Brno, fond F 3, Velkostatek Drnholec, inv. č. 41.

PŘÍSPĚVEK KE STAVEBNÍMU VÝVOJI ZÁMKU V DRNHOLCI

1. Friedrich Bernard Werner, Pohled na Drnholec (kolem 1750).
 Friedrich Bernard Werner, View of Drnholec (ca. 1750).

2. Anonymní pohled na Drnholec z roku 1825.
 Anonymous, View of Drnholec (1825).

